

Позакласне читання. Світ поезії Михайла Стельмаха

Мета: прилучати учнів до читання дитячої поезії М. П. Стельмаха; виробляти навички виразного читання поетичних творів; розвивати зв'язне мовлення учнів; виховувати любов до „братів наших менших”, прагнення допомагати їм, захищати від кривдників.

Епіграф уроку:

По студених роках знов іде світання,

І дорога має казкою удаль,

Як моє дитинство, як моє прощання,

Як моя роками стишена печаль...

М. П. Стельмах

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності

М. П. Стельмах з'явився на світ на Поділлі, у мальовничому куточку України. Ось тут Михайликові вперше усміхнулися вечори ясним місяцем, світанки — зірницею, а глибокі дні — красним сонцем. Народився майбутній письменник 24 травня 1912 року в с. Дяківцях Літинського району на Вінниччині в бідній селянській родині. Але багатою вона була на ніжність і любов. Михайликові батьки, дідусь і бабуся навчали його любити й поважати людей, природу, бачити в навколишньому світі і прекрасне, і таємниче. Тому хлопчик тягнувся до краси та добра, мов соняшник до сонця. Казки, легенди, думи та пісні — це для нього як життєдайне повітря. Саме цим пояснюється і велика жага до знань — нестримний потяг до книги.

Багато і правди, і кривди довелося спізнати М. П. Стельмаху-письменнику. Пройшов кривавими дорогами Великої Вітчизняної війни, був тричі поранений. Та не розгубив того прекрасного й доброго, що з дитинства мав у серці. Щедро ділився своїм талантом із людьми.

Письменник створив п'ять романів, писав новели, оповідання, вірші для дорослих та дітей.

III. Оголошення теми та мети уроку

Зараз ми здійснимо мандрівку в поетичний світ М. Стельмаха, у якому живуть працюючі цапок і бурундучок, заєць і бобер, ледачий і хитрий лис, журавель із журавкою, майстриня білочка та інші звірі і птахи. Усі вірші про „братів наших менших” увійшли до збірки „Як журавель збирав щавель”.

IV. Виклад нового матеріалу

Бурундучок

Далеко в тайзі, на оточених високими деревами зелених галявинах, можна зустріти маленьких звірят, які наповнюють життям лісову глушину і тишу. Це прудкі й спритні, схожі на вивірок, бурундуки. Живуть вони в неглибоких норах під деревами, влаштовуючи в них великі комори для запасів. Та все ж для житла обирають дупла дерев.

Упродовж літа й осені бурундуки роблять запаси, збираючи понад чотири кілограми різної їжі, яку зберігають у зразковому порядку — окремо насіння трав, кедрові горіхи, збіжжя. Також вони люблять поласувати соняшниковим насінням.

Бурундук менший за білочку. Його розмір 13— 15 сантиметрів, з яких 10 припадає на хвіст.

Він руденький, з чорними позовжніми смужками на мордочці та спинці і з пишним хвостом. Вороги бурундучків — яструби, куніці, тхори. А ведмеді знаходять і руйнують їхні гнізда.

Виразне читання вірша „Бурундукова сім'я”.

В густилісці коло гатки

Бурундук будує хатку.

Цілий день його сокира
Веселить птахів і звіра,
Цілий день, цілий день
Тільки й чути — „дзень!” та „дзень!”
А малі бурундучата
Із борів несуть до тата
І грибочки, і горіхи...
А стара бурундучиха
Ці грибочки цілі дні
На широких сушить пні.
Не убогу й не багату
Бурундук поставив хату,
Засадив навкруг садочок,
А тепер синів і дочок
В теплій хаті — не в норі —
Посадив за букварі.
Вчаться діти — аж до зірки,
Вчаться тільки на п'ятірки!

Опрацювання поезії:

— Яким ви побачили у цьому вірші бурундучка?

— Чи сподобалася тобі бурундукова сім'я? Чому?

Черепаха

Тваринка, яка носить на спині свій будиночок, є досить цікавою.

Її лапи схожі на ласті, вона може ховати їх під панцир так само, як і голову. Черепахи живуть у воді, плавають та пірнають, а якщо зачують небезпеку, то довгий час сидять під водою. Це дуже чутливі й обережні істоти. На берег вони виходять тільки для того, щоб відкласти яйця. Вони відкладають 100—120 яєць у ямку. Коли маленькі тваринки вилупляться, то відразу спішать до води.

Морська черепаха каретта — хижак, вона їсть молюсків, рибу, раків. Інші черепахи харчуються водоростями. Черепахи потребують допомоги, адже люди знищують їх задля м'яса та панцирів.

Виразне читання вірша „Черепаха”.

Кіт побачив черепаху,
Черепаху-костомаху,
Та й говорить: — От невдаха!
Зверху миска,
Знизу миска,
А між ними черепаха.
Де взялось на тебе лихо?
Черепаха каже тихо:
— Ще давно колись мій дід
В косаря украв обід.
Той обід удвох мисках
Над лугами смачно пах.
Дід підважив першу миску,
В другу вліз, мов у колиску,
І кісіль до смерку їв,
А кісіль миски зліпив.
Так з'явилась черепаха,

Черепаша-костомаха.

А ти, коте, не кради,

Не минеш тоді біди.

Опрацювання поезії:

— Що засуджує й від чого застерігає М. Стельмах у цьому вірші?

— Чи викликає у вас симпатію черепаха? Чому?

Кішки

Кожен з нас багато разів бачив кішок, різних за забарвленням хутра, розмірами, вдачею...

Усі вони дуже милі, лагідні, з красивими м'якими рухами. Переважна більшість людей дуже любить кішок.

Кішка — одна з тварин, приручених людиною з давніх-давен. Ще єгиптяни п'ять тисяч років тому мали приручених кішок, яких вважали священними тваринами чи зв'язаними з богом сонця Ра. Адже зіниці кішок розширюються на все око та звужуються до щілинки у зворотній послідовності від освітлення. Вночі очі котів світяться, немов випромінюючи накопичене за день світло.

Вбивство кішки було великим злочином. Єгиптяни бальзамували кішок після смерті і ховали їх у спеціальних ящиках із срібла та золота.

Родоначальницею домашньої є степова кішка, яку з давньої країни Нубії привезли до Єгипту. З Єгипту кішки потрапили до Аравії, Індії, Азії, а згодом і до Європи.

На початку ХХ ст. люди почали займатися розведенням різних порід кішок. На даний час існує понад 70 таких порід. Усі вони чітко розподіляються на три групи:

- довгошерсті;
- напівдовгошерсті;
- короткошерсті (перегляд ілюстрацій).

Кішки, на відміну від собак, у будинку свого господаря зберігають повну незалежність. При всій повазі до людини та відданості кішка не стає її слугою. Але прихильність до господаря сильніша, ніж звичка до місця, де вони живуть.

Виразне читання вірша „Забудько”.

Дуже зранку, на світанку,

Шпарить котик на рибалку.

Котик миттю всівсь на грудку —

Закидає в річку вудку.

До полудня просидів,

А нічого не зловив,

Бо забувся на гачок

Наживити черв'ячок.

Опрацювання поезії:

— Яким показав котика автор у цьому вірші?

Повідомлення учителя біології.

Білка

Вивірка, або білка, найнепосидючіше звірятко. Влітку вона постійно в русі: чіпляється довгими кігтями за кору, а задні лапки, наче накручені пружини, допомагають їй у стрибках, а пухнастий хвіст допомагає триматися в повітрі.

У білки може бути основна і ще запасні оселі, щоб пересидіти негоду чи скласти зимові запаси. У своєму дуплі вона ховається тільки в час негоди та в сильну спеку.

Живляться ці звірятка горіхами, грибами, насінням, а також пташиними яйцями та пташенятами.

Коли навесні з'являються маленькі білченята, то білка вигодовує їх молоком.

Білка на волі живе 2-4 роки, а в неволі, якщо гарний догляд, до 15 років.

Виразне читання вірша „Білка сумочку пошила”.

Білка сумочку пошила
Не для чогось, а для діла,
Зайця вишила на ній,
Чимчикує в ліс мерщій.
А у лісі, а у лісі
Є горіхи на горісі.
Під пеньочками
Грибочки,
Є і груші, є й кислиці,
І жолуддя у травиці.
Білка сумочку своєю
Розстебнула у гаю
І від рання до смеркання
В сумку зносить харчування.
Білку взимку в холода
Не застукає біда.
Буде білка із дітками
Борщ варити із грибками,
Будуть в білки для утіхи
І кислиці, і горіхи.

Опрацювання поезії:

- Для чого білка пошила сумочку?
- Яка головна риса характеру цієї тваринки?
- Чи симпатизує білці автор?

Гусак

Це типові водоплаваючі птахи, які дуже добре пристосовані до життя біля води.

Харчуються гуси переважно рослинною їжею. Вони добре плавають і пірнають, вишукуючи на дні водойм рослинність, дрібних безхребетних. Живуть ці птахи переважно родинними групами або парами, які створюються на все життя. Свої гнізда дикі птахи бу-дують у заростях водяної рослинності. Самка знесе 5—9 яєць і дбайливо їх насиджує. Малята вилуплюються на 30—31 день, добре опушені. Уже через кілька годин, обсохлі, подорожують за матір'ю в пошуках їжі.

У вирій птахи гуртуються в кінці жовтня — на початку листопада. Зимують гуси в Єгипті та Африці. До рідних домівок повертаються в березні — квітні.

Гуси — найперші птахи, яких одомашнила людина. Предками свійських гусей були китайські гуси. Одомашнення цих птахів відбулося близько 100 тисяч років тому, і з тих пір гуси принесли людям багато користі.

Виразне читання вірша „Гусак”.

Наш гусак заліз на кладку,
Став, як завше, на зарядку,
Повернувся вліво, вправо,
Чітко робить вільні вправи,
От зробив гусак зарядку
Та й у річку — бух із кладки! —
Миє крила, чистить лапки.
Каже качур: — Так-так-так,

Фізкультурник наш гусак!

Опрацювання поезії:

— Чи корисною справою займається гусак? Чому ви так думаєте?

— А ти робиш щодня зарядку?

Повідомлення учителя біології.

V. Підсумки уроку

VI. Домашнє завдання

Їжак

Про їжаків існує безліч легенд, що вони ловлять мишей, їдять яблука і т.д. Та живиться їжак шкідливими комахами, слимаками. В нашій країні існує два види їжаків: вухатий та звичайний. Їжак — єдина тварина, що підпускає близько до себе людину, але не тому, що він хоробрий — просто він недобачає. Зачувши небезпеку, він вмить згортається клубком.

Як це не дивно, але їжаки їдять отруйних змій, отрута на них не діє і їжаки навіть нападають першими. Влітку їжак живе в гнізді під кущем або в ямці під пеньком. Взимку залягає в сплячку і понад 6 місяців проводить без їжі.

Виразне читання вірша „Їжак і лис”.

З їжака сміявся лис: —

В тебе чуб не так поріс,

Це не чуб — якийсь клубок
Чи то голок, чи шпильок.
В перукарню ти б побіг —
Там шпильки б свої постриг
Чи гребінчика придбав —
Чуб по моді причесав.
Тільки це промовив лис,
А до нього змій підліз.
З жахом лис подавсь назад,
Та повзе до лиса гад.
Лис до пня скоріше — верть,
Та повзе за лисом смерть.
Коли враз клубок шпильок
Підкотився під пеньок,
Покотився до змії
І шпильками вбив її.
Бачить лис — це не клубок,
А завзятий їжачок!
Їжачку вклонився лис,
Лапку з вдячністю потис
Та й од радості аж плаче: —

Не стрижи шпильки, їжаче!

Дати відповіді на питання:

— Якими є герої вірша за своїми вчинками?

— Чи можна їжака назвати героєм?

Журавель

Журавлі завжди були для людей символом туги за рідною домівкою. Мало хто, перебуваючи на чужині й почувши журавлине курликання, не мріяв повернутися до тепла родинного вогнища.

Журавлі — прегарні птахи з тонкою довгою шиєю, довгими дужими ногами й міцним дзьобом. Живуть птахи біля великих боліт, особливо біля тих, що межують з полями. Журавлі глибоко заходять у воду, уміють плавати, високо й красиво літають. Це розумні, сміливі, а іноді кровожерні птахи. їжею для журавлів є жаби, черв'яки, дрібні комахи, насіння, бульби й корінці.

Журавлі — товариські птахи. Журавлине подружжя завжди вірне одне одному. До своїх родичів ці птахи ставляться приязно. Вони не терплять безладу й люблять жити в злагоді. Порушників спокою журавлі застерігають грізними криками та ударами дзьоба.

Разом з тим ці птахи дуже грайливі і, розгулявшись, вони виконують цілі танці з підкиданням камінців та трісок.

Журавлі завжди виставляють сторожу перед зграєю, а якщо їх наполохати, то перш ніж повернутися на попереднє місце, вони виставляють вивідувачів.

Журавлі легко приручаються й стають вірними друзями.

У теплі краї вони завжди летять одним і тим же шляхом без відпочинку, доки не доберуться до вирію.

Виразне читання учнем напам'ять вірша „Журавлик і рукавиці”

До журавлика під стіг

Баранець з села прибіг.

Він приніс в своїй торбині

Для журавлика хлібину,

Трохи ярої пшениці

І червоні рукавиці.

Та не знає птиця,

Нащо птиці рукавиці:

Чи на ноги їх надіти,

Чи на крила почепити,

Чи принести у хатину,

Де живе мала дитина ?

Виразне читання вірша „Журавель”.

Журавель для баранця

Накосив стіжок сінця

Та й майструє ясельця,

Не собі — для баранця.

Хай баранчик — добрий гість —

Із ясець сіно їсть,

Хай не смикає він стіг,

Бо зламати може ріг.

Учитель літератури.

~ Чому баранець і журавель подружилися?

— Якою повинна бути справжня дружба?

Повідомлення учителя біології.

Борсук

Борсук — найбільший лежебок, він дуже любить спати. Влітку спить цілий день, а взимку — цілодобово. Лише зрідка він прокидається й блукає лісом. Найчастіше таке буває у відлигу та під час зливи, коли вода потрапляє в нору й перебиває сон лежебоки.

Це дуже акуратний звір, невибагливий до їжі. Він їсть личинок і черв'яків, слимаків, ловить жаб та мишей.

У пошуках їжі борсук легко розкопує землю кігтями. Вони слугують йому й для оборони, але вдачі він мирної й до бійки стає в крайньому разі.

Борсук — звір величенький, з короткими й дужими ногами, гострими кігтями, маленькою головою. Він повільний, але при

потребі прудко бігає й спритно ловить здобич. А тунелі він може рити з швидкістю більше метра за хвилину.

Борсук — дуже охайний звір. Довкола його нори завжди чисто. Нора глибока з багатьма ходами. Борсук, як і ведмідь, залягає у сплячку, але перед цим він згрібає лапами до нори опале листя й потім міцно засинає.

Ворогами цих тварин є вовк і рись.

Борсуки — звірі корисні. Вони знищують гризунів, отруйних змій, слимаків.

Виразне читання напам'ять вірша „Борсук”.

Біля гатки, коло хатки,

Засадив борсук дві грядки

І світанням на зорі

Завалився спать в норі.

Спав борсук два дні й дві ночі,

Аж запухли в нього очі,

Потім встав, ум'яв пиріг,

Позіхнув і... знову ліг.

Коло гатки, де дві грядки,

Бачить заєць непорядки:

Не полив посів борсук,

Заєць в нору — тук-тук-тук!

— Уставай скоріш, земляче,

Без води посів твій плаче!

— Зараз взую чобітки —

За відро — і до ріки!

Встав борсук, розправив плечі

І — не в двері, а до печі:

З'їв картоплю, з'їв кисіль,

Позіхнув — і у постіль.

Кажуть, горе тим грядкам,

Що попали борсукам!

Учитель літератури.

— Чому вчинки борсука видаються нам смішними?

— Про яку негативну рису характеру борсука йдеться у вірші?

— Як ви розумієте два останні рядки вірша?

Повідомлення учителя біології.

Рак

Ракоподібні зустрічаються практично всюди, починаючи від калюж та річок і закінчуючи морями й океанами. Деякі раки виживають навіть у пересохлих водоймах упродовж трьох років. Деякі ракоподібні здатні змінювати забарвлення під колір ґрунту.

Одні раки бігають, плавають або повзають, інші — віддають перевагу сидячому способу життя. Їхні тіла захищають від напасників вапнисті раковини. Ті ракоподібні, що не мають раковин, вкриті надійним панциром з ... пластин. Такі панцирі мають річкові раки, омари, креветки і краби. У всіх них є по 10 кінцівок. Дві передні — це сильні клешні, якими вони добувають їжу й бороняться від ворога. На голові мають три пари щелеп. Розмножуються раки, відкладаючи яйця, схожі на риб'ячу ікру. Та дуже багато цих яєчок поїдають риби. Морські ракоподібні є їжею для багатьох риб, вусатих китів, птахів. Та найбільшою загрозою для раків є брудна вода, від якої вони гинуть. А якщо загинуть ракоподібні, то загине більша частина мешканців моря чи річки. Тож ми з вами повинні робити все можливе, щоб зберегти цих тварин. Скажіть, що ми можемо зробити для того, щоб допомогти їм?

Рак.

— Я узимку спочиваю

І роботи не приймаю,

Аби влітку був заказ,

Зшив би чоботи ураз.

Автор. Заєць тихо у одвіт:

Заєць.

— Влітку тепло й без чобіт,

Влітку завжди забуваю,

Що прийде зима до гаю.

Думать треба, — каже рак, —

А тепер ходи вже так.

До побачення, привіт...

Автор. Заєць досі без чобіт.

Дати відповідь на питання:

— Чи жалко вам зайця? Чому?

— Чи вміє рак шити чоботи?

— Може, посилення на зиму було тільки причиною відмови?